

KUDRETLİ BİR GALATA BANKERİ YORGO ZARİFİ (1810-1884)*

Recep Karabulut ¹
Ahmet Emre Toraman ²

ÖZ

1850’li yıllara kadar ticari faaliyetleri hakkında tam bilgi sahibi olamadığımız Georgios Yorgo Zarifi, Kırım Savaşı öncesi devlete verdiği kredilerle tanınmaya başlamış olan, 1860 yılından itibaren Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamid gibi Osmanlı padişahlarına borç veren, servetlerini idare eden, özellikle II. Abdülhamit ile arasındaki ilişkileri çok daha yoğun ve bir o kadar da özel olan, ulusçu kimliği fazlasıyla güçlü ve oldukça kudretli bir Galata Bankeriydi. Bu bibliyografik çalışmada Yorgo Zarifi’nin, Osmanlı Devleti’nin iç-dış borç sorunu olmak üzere, Osmanlı Devleti’nin finansmanına olan etkileri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yorgo Zarifi, Osmanlı Mali Sistemi, Galata Bankerleri

Jel Kodu: M40, M41, M49

GEORGIOS ZARIPHIS AS A PROMINENT OTTOMAN GALATA BANKER (1810-1884)

ABSTRACT

We do not have complete information about the commercial activities of Georgios Y. Zariphis, who started to be known for the loans he gave to the state before the Crimean War, until the 1850s. Zariphis was a very powerful Galata Banker who had a strong nationalist identity, lent money to the Ottoman Sultans like Abdulaziz, Murat V and Abdulhamid II and managed sultans’ wealth, had intense and special relations especially with Abdulhamid II, since 1860. In this bibliographic study, the effects

---

* Bu çalışma, 14-16 Ekim 2021 tarihleri arasında Trabzon’da gerçekleştirilen 2. Uluslararası Muhasebe ve Finans Tarihi Kongresi’nde sözlü olarak sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

¹ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF, recep.karabulut@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4927-9789.

² Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID: 0000-0003-2422-2567.

Atıf (Citation): Karabulut, R. & Toraman, A. E. (2021). Kudretli Bir Galata Bankeri Yorgo Zarifi (1810-1884). *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(2021 Özel Sayı), 117-132.

of Zarifi on the Ottoman financial system, especially the Ottoman public debt problem, will be emphasized.

Keywords: Georgios Y. Zarithis, Ottoman Public Debts, Galata Bankers.

Jel Code: M40, M41, M49

1. GİRİŞ

Zarifi ailesi, Baltazzi, Lorando Tubini, Korpu, Kamondo, Ogenidi, Mavrogordato, Fernandez, Köçeoğlu ve Mısıroğlu gibi Osmanlı Levanten³ ailelerinden birisi olarak olup, adını daha çok bankerlik faaliyetleriyle duyuran Rum asıllı tüccar aileydi.

Yorgo Leonidas Zarifi'nin hayatı üzerinde yapılan, maalesef, çok az çalışma bulunmaktadır. Bu nadir çalışmalardan birincisi, yakın zamanlarda, 2006 yılında torunu Yorgo L. Zarifi tarafından yazılan ve Karin Skotiniyadis tarafından Türkçeye çevrilen ve Literatür Yayıncılık tarafından yayımlanan “Hatıralarım-Kaybolan Bir Dünya İstanbul 1800-1920” birincil kaynak niteliğindeki bu çalışma ile Zarifi ailesinin 1800-1920 yılları arasındaki 120 yıllık serüveni anlatılmaktadır. Bu hatırat çalışmasında dönemin Rum diasporasından, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya, İstanbul Rumlarından eski Nihoriye kadar geniş bir yelpazede pek çok önemli detay hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

Yorgo Zarifi hakkındaki diğer önemli çalışma ise değerli araştırmacı Öğr. Gör. Murat Hulkiender tarafından kaleme alınan “Bir Galata Bankerinin Portresi George Zarifi 1806-1884” isimli çalışma olup Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi tarafından 2003 yılında yayımlanmıştır. Değerli araştırmacı Murat Hulkiender bu çalışmasında Yorgo Zarifi'nin 1850'lerin başında Dersaadet Bankası'nın tasfiyesi ile başlayan ve 1880'lerin başında, hastalığı nedeniyle, ticari işlerine son verdiği dönemi araştırmıştır.

Bu çalışmada Osmanlı Hanedanının her daim yakın dostu ve mali danışmanı olabilmeyi başarmış, “Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler” adı altında bir başlığın açılmasına sebebiyet vermiş, Osmanlı Devleti'ne fon temin ederken Yunanistan'a da fon sağlayan, dönemi itibariyle Avrupa'nın bile sayılı zenginlerinden olan Yorgo Zarifi'nin hayatı, Osmanlı Devletindeki “derin” izleri, Osmanlı Devleti'nin finansmanına etkileri ele alınmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vuran bu kadar etkili bir şahsiyetle ilgili çok az çalışmanın bulunması da hayret veren bir diğer noktadır. Çalışmamızda yukarıda belirttiğimiz iki kaynaktan, özellikle Murat Hulkiender'in çalışmasından oldukça istifade edilmiştir.

³ Fransızca Lever sözcüğünden türeyen ve Doğmak ve Doğu anlamlarına gelen Levanten kelimesi, Avrupalı bir aileden gelerek, bir Doğu Akdeniz ülkesi olan Türkiye'de İzmir'e ve/veya İstanbul'a yerleşenler için kullanılmaktadır. Ortak kabul edilen bir tanımlaması olmayan Levantenler, yerli azınlık gruplar ile Batılılar arasında farklı bir toplum ve kültür olarak görülmüşlerdir (Oban Çakıcıoğlu, 2007:338).

2. ZARİFİ AİLESİ VE YORGO ZARİFİ

Zarifi ailesinin kökenleri Osmanlı sancaklarından birisi olan ve “Berat Sancağı” olarak da bilinen ve 1466 yılında Elbasan kalesinin inşa edilmesinden sonra kurulan, bugün güney Arnavutluk’ta önemli bir liman şehri olan Avlonya (Vlora) sınırları içerisinde bulunan Avlonya Sancağına bağlı iki kazadan birisi olan Paşalimanı’na⁴ dayanmaktadır. XVIII. yy. sonlarına doğru İstanbul’a gelen ailenin bilinen ilk ferdi George Zarifi’nin babası Jean (Yani) Zarifi’dir. İstanbul’da ilk olarak Arnavutköy’e yerleşen aile burada ticaretle uğraşmaya başlamıştır. Jean Zarifi’nin Theresa Kaplanoğlu ile olan evliliğinden George Zarifi’nin dışında Michel, Pierre, Alexandre, Jordan, Nicolas ve Sultanitza adlarında altı çocuğu daha dünyaya gelmiştir (Hulkiender, 2003: 1).

Yorgo Zarifi’nin doğum tarihi kesin değildir. Nitekim farklı kaynaklarda 1806,1807 ve 1810 gibi farklı tarihleri görmekteyiz.⁵ Ancak çalışmaların çoğunda 1810 tarihi çoğunlukla öne çıktığı gibi Marsilya’da yaşayan torunları da 1810 yılında doğduğunu belirtmektedirler (Hulkiender, 2003:1). Ancak Sturdza gibi yazarların 1806 tarihini doğum tarihi olarak esas almalarını da yabana atmamak gerekir. Zira, 28 Mart 1884 tarihinde İsviçre’de öldüğü gazete haberleri ve diğer mevsuk kaynaklarla sabit olan Yorgo Zarifi’nin öldüğünde 78 yaşında olduğu gazete haberleri ile sabittir. Bu durumda Yorgo Zarifi’nin doğum tarihinin 1806 olması gerekmektedir. Dolayısıyla Yorgo Zarifi hakkında yapılan yerli ve yabancı çalışmalarda genel olarak 1810 doğum tarihi olarak kabul edildiğinden, çalışmamızda da 1810 yılı doğum tarihi olarak kabul edilmiştir.

Ailenin bir süre sonra Odessa’ya, oradan da tekrar Yunanistan üzerinden İstanbul’a geri döndüğünü torun Yorgo L. Zarifi’nin hatıratından anlıyoruz. Aile, 1821 Mora-Rum isyanı sonrası Philiki Eterya’nın⁶ faal bir üyesi olmamasına rağmen bacanağı Samatas’ın “Philiki Eterya”ya yaptığı yardımların anlaşılacağından korkarak İstanbul’dan ayrılır ve Odessa’ya gider (Zarifi, 2005: 30-33). Yorgo Zarifi eğitimini Odessa’daki Lycée Richelieu’da tamamlar. Baba Jean (Yani) Zarifi, Yunanistan’ın kurulmasına müteakip Yunanistan’a döner ve Yunanistan’ı yöneten Capodistrias’ın⁷ yanında yer alır. Ancak Capodistrias’ın 1831 yılında suikaste uğraması ve ticari kaygıları nedeniyle İstanbul’a geri döner. Bu dönem torun Yorgo L. Zarifi tarafından şöyle anlatılmaktadır (Zarifi, 2005: 52-54):

“Edirne Barışı⁸ ile evlerine dönmek isteyen Rumların önünde engel yoktur. Yorgo Zarifi öğrenimini tamamlamıştır. Odesa’da kalmaları için bir sebep yoktur. İlk düşünce tekrar Polie dönmektir, fakat servetlerini kaybetmişler, arazilerine el konulmuştur. Yunanistan bağımsız bir

⁴ Diğer kaza, Berat kazasıdır.

⁵ bkz. Sturdza, Mihail Dimitri, Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d’Albanie et de Constantinople, Paris, 1983.

⁶ Philike Hetairia, Filiki Eterya ya da daha çok bilinen ismi ile Etniki Eterya, Yunan bağımsızlık savaşının organizasyonunda oldukça etkin rol oynamış güçlü bir örgüttür (Özdemir ve Çiydem,2017:25). Rum isyanları 1821 yılında Mora Yarımadası’nda başlayan isyanla yeni bir dönemece girdi. İsyancılar kısa zamanda bütün adaları ve Yunan coğrafyasını sardı. 1821 Mora isyanı Yunanistan’ın bağımsızlık kazanmasında önemli bir rol üstlenmiştir (Toprak, 2011:317).

⁷ 1821 yılında Mora Yarımadasında Osmanlı Devleti’ne karşı çıkan isyanların üzerine 1822 yılında Rusya’nın dışişleri bakanlığından ayrıldı. 1827 yılında Mora’daki isyancılar tarafından kurulan Yunan meclisi tarafından Capodistrias, Avrupa’da en iyi tanınan Yunan asıllı diplomat olduğundan, Yunanistan’a vali olarak seçildi. 1828 yılı Ocak ayında Mora Yarımadası’nda görevine başladı. Fakat henüz Yunanistan’ın bağımsızlığı henüz uluslararası düzeyde tanınmadan 1831 tarihinde bir suikast sonucu öldürüldü.

⁸ 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sonunda 14 Eylül 1829 tarihinde imzalanan antlaşma (Turan, 1994:442).

devlet olmuştur. Kapodistriyas yeni devletin yöneticisidir. Bağımsızlık mücadelesi, yurtdışında yaşayan Rumların yüreğinde, güçlü bir gurur ve vatanseverlik duygusu uyandırmıştır. Gemiyle Nafplio'ya (Mora Anadolu'su) doğru yola çıkarlar.....Yani Zarifi, Tahir Bey sayesinde sarayda bir göreve atanır. Lakin Yorgo Zarifi babasının ağır çalışma gerektirmeyen bu "arpalık" memuriyetinden (mabeyincilik) memnun değildir. Nafplio'ya dönerler. Yorgo Zarifi Mora'da Tripoli şehri yakınlarında idari genel sekreterlik (vali sekreteri benzeri) görevine atanır. "Altı ay boyunca Arkadya'nın Dağları hem millî hem de şahsî gelişim açısından parlak bir dönem hayal eden bu gencin tüm vaktini Gortinia köylülerinin sorunlarına ve eski çete reislerinin kavgalarına harcamasına tanık olur. Bu sıkıcı görev dedemi çarçabuk bıktırır. Zeki, kültürlü ve açık fikirli olan dedem, ezelden beri yaptığı çalışmalarıyla başkaları tarafından fark edilmeyi hürsla isteyen biridir. Büyük işler için yaratıldığına inanmaktadır. Dedem her ne kadar vatanına hizmet etmek istiyorsa da Yunan taşrasının sefil ortamının kendisini boğacağını hisseder. Yaptığı iş yeteneğiyle uyuşmamaktadır. Üstelik Yunan kültürüyle yoğrulmuş, Yorgo Zarifi'nin durumunda Yunanistan'dan uzak olmasının hiçbir önemi yoktur; çünkü millet zaten kişinin mevcut özelliklerini geliştirmesinden başka ne işe yaramaktadır ki? Böylece, Yunanistan'ın idari yönetim mekanizması sorumluluk sahibi bir memurunu kaybederken, İstanbul Rumluğu parlak bir temsilci kazanmaktadır."

Yorgo Zarifi bir müddet babasının yanında şarap ticaretiyle uğraşmış ve kısa sürede işbirliği ve dürüstlüğüyle Rum ticaret erbabına kendisini kabul ettirmiştir. O dönemde İstanbul'un ve hatta Avrupa'yla olan ilişkileri nedeniyle Osmanlı Hükümetinin de akıl hocası konumunda olan Dimitri Zafiropoulo'nun dikkatini çeken Yorgo Zarifi, Dimitri Zafiropoulo'nun kızı Helene-Eleni (1817-1910) ile evlenmiştir (Akan, 2014: 47). Evlilik tarihi net olarak bilinmemekle birlikte Yorgo Zarifi'nin büyük oğlu Leonidas'ın 1839'da doğduğu Sturdza tarafından ifade edilmektedir. Bu evlilikten Leonidas dışında, Pericles, Sophie, Therese ve Etienne adlarında çocukları da dünyaya gelmiştir. Ayrıca Helene Zafiropoulo evliliği ile Zafiropoulo & Zarifi Şirketi de (1840) ortaya çıkmıştır. Daha sonraları 1842'de Marsilya'da bir şube açmışlardır.

Kaynak:https://en.wikipedia.org/wiki/Georgios_Zarifis#/media/File:Georgios_Zarifis_1881.jpg

Yorgo Zarifi'nin finansal konulara ilgi duyması 1845'te İstanbul Bankası'nın (Banque de Constantinople) tasfiyesiyle başlamıştır. Osmanlı Hükûmeti Yorgo Zarifi ve diğer Galata Bankerlerinin de aralarında bulunduğu bu heyete bankanın tasfiyesi görevini vermiş; Zarifi de bu görevdeki gayreti ve başarısıyla Galata Bankerleri içinde kendine iyi bir yer edinecek ve ilerleyen zamanlarda sadece Osmanlı Devleti'ni değil, aynı zamanda Yunanistan'a fon tedarik eden kudretli bir banker olacaktır.

Bu arada Zarifi'nin Odessa'da 1812 de doğan diğer oğlu Alexandre, merkezi İstanbul'da bulunan ve başında kardeşi George'un bulunduğu şirketin Odessa sorumlusu olarak ailenin Karadeniz limanlarındaki buğday ticari işleriyle ilgilenmiştir. Daha sonraki süreçte Alexandre, Karadeniz limanlarındaki buğday ticareti işine devam edecek ve 1870 yılında Zarifi Bros.'u kuracaktır. Önceleri kendisinin idare ettiği işleri daha sonra çocuklarının yardımıyla devam ettirecektir. Alexandre Zarifi'nin Odessa'daki ticari girişimlerinden elde ettiği gelir, 1837-1860 tarihleri arasında sürekli bir gelişme göstermiş ve Odesa'daki önde gelen Rum tacirler arasında ön sıralardaki yerini almıştır. 1850 yılında Karadeniz ve Doğu Akdeniz'in limanlarıyla Marsilya arasında Zarifi Bros., 20 gemiyle ticaret yapıyordu. 1860 yılında Zarifi-Zafirapoulo ortaklığı ise, aynı güzergâhlarda 13 gemiyle çalışmaktaydı. 1900'lere gelindiğinde ise, İngiliz limanları da ticaret yaptıkları yerler arasına girmişti. Ticari ilişkileri gittikçe güçlenen Zarifi ailesinin; Zafiropoulo ailesinin dışında Sakızlı Negroponte, Nicolopulo, Radocanachi, Sechiari, Voura aileleriyle ve Kefalonya orjinli Vagliano ailesiyle sıkı ticari bağları oluşmuştur (Sarısır,2011: 192).

Yorgo Zarifi'nin 1850'lerden sonraki ticari faaliyetleri hakkındaki bilgimiz çok daha az, sadece Kırım savaşının başlangıcından evvel devlete kredi veren bir banker olduğunu ve devleti kısa vadeli fonlarla fonladığını, pek çok şirkette kurucu sıfatıyla ortaklıkları bulunduğunu biliyoruz. Yorgo Zarifi 1881'de sebebi bilinmeyen ciddi bir rahatsızlık geçirir ve doktorlarının da tavsiyesiyle hava değişimi için İsviçre'ye gider.⁹ Zarifi'nin İsviçre'ye gittiğini Sultan Abdülhamid'e, padişahın cülus yıldönümü nedeniyle Cenevre'den çektiği telgraftan biliyoruz (Hulkiender, 2003: 2):

“İsviçre dağlarında bulunduğum halde cülus-u Hümayun yevm-i mes’udu münasebetiyle atebeyi ulya-yı mülukhaneye arz-ı ubudiyette müsaraat eylerim. Gerçi mesafe-i ba’idede bulunmakta isem de küllü yevmin temadi-i ömr ve afiyet-i şehinşahi ed’iyesi ile meşgulüm. Etibba tarafından İsviçre’ye tebdil-i hava zımında izam edilmiş ve lillahilhamd sıhhatim yerinde bulunmuş olduğu cihetle müddet-i kalile zarfında hak-pay-i hümayuna yüz sürmek şerefiyle teşerrüf etmek ümidindeyim.

21 Ağustos 1881

Zarifi”

Ancak Zarifi'nin sağlık durumundaki gidişat, Zarifi'nin telgrafında bahsettiği gibi olmamış ve rahatsızlığı gittikçe ilerlemiştir. 1883'te ağır bir felç geçirmiş ve sağlığı daha da

⁹ Ancak, Yorgo Zarifi'nin vefatından sonra büyük oğlu Leonidas, eşi Helene, damadı Ulysses ve doktoru Stecoulis'in bir kimyagerle birlikte Yorgo Zarifi'nin hatıra olarak kalbini çıkarma istekleri sonrası kilisede bekletilen Yorgo Zarifi'nin naaşından kalbi çıkartıldığında, koroner atardamarların tamamen tıkanmış ve plaklandığı, kalbin neredeyse iki katına yakın büyüdüğü anlaşıldığından, Zarifi'nin rahatsızlığının kalb ve solunum yetmezliği olduğu anlaşılmaktadır. Doktorların İsviçre'de dinlenmesi tavsiyesi de temiz havanın solunumunu olumlu etkileyeceği düşüncesi idi. Fakat aşırı kalp-damar problemlerinin çözülmesi açısından bu tedbirin oldukça yetersiz olduğu birkaç sene sonra vefatıyla anlaşılmış oldu.

kötüleştirmiştir. Sekiz ay kadar bu durumda kaldıktan sonra 1884 yılı Nisan ayı başlarında, doktorlarının da tavsiyesiyle Yunan adalarına bir seyahat yapılmasına karar verildi. Bu amaçla buharlı bir gemi hazırlandı. Bu gezide kendisine doktoru Stecoulis ve bazı dostlarının da eşlik etmesi planlandı. Ancak, Yorgo Zarifi bu seyahate çıkmadan 8 Nisan 1884’de kalp krizinden vefat etti (La Moniteur Oriental).

Yorgo Zarifinin cenaze töreni 9 Nisan 1884 günü yapıldı. Yunan kralı çektiği telgrafla gönderdiği başsağlığı mesajı için İstanbul’daki sefir Coundouritti’yi bizzat vazifelendirdi. Taksim’deki Aya Triada Kilisesi’ndeki cenazeye bir gazeteye göre 20.000 kişi katılır. Kortej eşliğinde cenaze, daha sonraları eşi Helene’nin de defnedileceği, Şişli Rum Ortodoks mezarlığına götürüldü (Hulkiender, 2003: 2).

Yorgo Zarifi’nin torunu, yazdığı hatıratında Sultan II. Abdülhamit’in dedesinin vefatı nedeniyle iki şehzadesini bizzat taziye için göndermesinden sitayişle bahsederek ve şöyle ifade eder (Zarifi, 2005: 52-54):

“Hamid son zamanlarda dedemden soğumuştur ve görüldüğü kadarıyla bu kırgınlığını biraz katı bir şekilde sürdürüyordu, fakat ölüm geçmişte yaşananların unutulmasına neden olmuş ve Türkiye’nin padişahı eski dostuna karşı vefa borcunun bir göstergesi olsun diye iki şehzadesini taziyeye göndererek eşi benzeri görülmemiş bir girişimde bulunmuştu.”

Yorgo Zarifi’nin vefatından sonra büyük oğlu Leonidas, eşi Helene, damadı Ulysses ve doktoru Stecoulis’in bir kimyagerle birlikte Yorgo Zarifi’nin hatıra olarak kalbini çıkarma istekleri sonrası kilisede bekletilen Yorgo Zarifi’nin na’şından kalbi çıkartılmış ve altın bir kavanoza konmuş ve böylece Yorgo Zarifi’nin Şişli Rum Ortodoks mezarlığına defni gerçekleştirilir. Zarifi’nin kalbinin sonraları, Yeniköy’de yaptırdığı kilisenin duvarında özel bir bölüme yerleştirildiği söylenmektedir.

Zarifi ailesi edindiği muazzam servetin yanı sıra hayır işleriyle de tanınan bir aile olmuştur. Fener’deki büyük Rum Okulu, Rum öğretmen okulları, Filibe’de adı Zarifia diye anılan büyük Rum cemaat koleji, Heybeliada Ruhban Okulu, Rum Ticaret Okulu ve Beyoğlu, Galata, Tarabya ve Bursa’daki Rum ilk ve orta öğretim kurumları, Balıklı Rum Hastanesi ve düşkünler evi Zarifi ailesinin eserleridir.

3. YORGO ZARİFİ’NİN GALATA BANKERLİĞİ DÖNEMİ

Zarifi’nin bankerlik faaliyetlerinin tam olarak ne zaman başladığını bilemiyoruz. Bankerlikle bağdaştırabileceğimiz ilk faaliyeti ise Dersaadet Bankasının (Banque de Constantinople) tasfiye komisyonuna atanmasıyla ilgili 13 Ocak 1853 (2 Rebiülevvel 1269) tarihli 4746 no’lu “İrade”den anlıyoruz (Al, 1997: 97). 1840’lara geldiğimizde Galata bankerleri olarak bilinen Rum, Ermeni ve Yahudilerden müteşekkil Levanten grup Baltazzi, Kamondo, Koronio, Eugenides, Mavrokordato, Mısırlıoğlu, Ralli gibi aileler Osmanlı Devleti için kısa vadeli borç bulma beceri ve kapasitelerini hayli geliştirmişlerdi.

3.1. Dersaadet Bankası (Banque de Constantinople) Tasfiye Komisyonu Üyeliği

1847 yılında Th. Baltazzi ile Fransız Devriminden sonra Osmanlı Devleti’ne gelip yerleşen J. Alleon, Osmanlı Devleti’nin de desteği ile Dersaadet Bankasını (Banque de

Constantinople) faaliyete geçirdiler (Pamuk, 2008: 143). 1849 yılı ortalarına doğru faaliyete geçtiği tahmin edilen Dersaadet Bankası'nın kuruluş gayesi piyasada sürekli dalgalanma gösteren ve istikrarsız bir seyir izleyen kaimenin değerine istikrar kazandırmaktı. Bu durumu teyit eden en önemli gösterge Osmanlı arşiv belgelerinde bankanın sıklıkla “evrak-ı nakdiye bankası” olarak zikredilmesidir. Bankanın sermayesi 250.000 kuruş olup bunun %40'ı Babıali, kalan %60'lık kısmı ise Jacques Alléon ve Emmanuel Baltazzi tarafından karşılanmıştı. Banka kendisine ibraz edilecek kaimeleri %3 komisyonla iskonto ederek değiştirecek, bu komisyonun %2,5'i devlete kalanı ise adı geçen iki tüccara ait olacaktı. Bankanın tali fonksiyonu ise daha önce adı geçen tüccar tarafından sürdürülen kambiyo istikrarı uygulamasının banka çatısı altında yürütülmesiydi. Bu açıklamalardan da görüleceği üzere banka bir ticaret ya da devlet bankası özelliklerini sahip olmayan, sadece kaime değerine istikrar kazandırmak ve kambiyo istikrarının devam ettirmekle görevliydi. Sadece devlet ve tüccar ortaklığı ile kurulan, merkezi bir binası olmayan ve eskiden beri adı geçen tüccarın ofisinde görülmeye devam eden, ortak bir bilançoya sahip olmayan, Alléon ve Baltazzi'nin kendi tuttıkları hesapların konsolide edilmesinden ibaret olan bir oluşumdur. Banka olarak adlandırılmakla birlikte kaime değişim hizmeti veren ve kambiyo kuru istikrarı sağlayan bir nevi fiyat istikrar fonu olarak hizmet görüyordu. Kambiyo istikrarı uygulaması nedeniyle oluşan maliyet eskiden olduğu gibi devlet tarafından üstleniliyordu. Zaten bankanın 1852 yılı sonuna doğru kapanmasından sonra da Babıali'yi en çok uğraştıran konu giderek devlete maliyeti artan kambiyo istikrarı uygulamasına yönelik banka hesaplarının muhtelif komisyonlarca tetkikiydi. Bankanın batmasında etkili olan faktörler ise kaime spekülasyonları ve hükûmete verilen avansların geri dönüşünün sağlanamamasıydı. Hükûmetin finansal yönden ciddi sıkıntı içerisinde bulunması bankanın hesaplarının tasfiyesi için bir dış borçlanma girişimine neden oldu. Bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Kambiyo istikrarı uygulaması nedeniyle bankanın Avrupa piyasalarına biriken borçlarının tasfiyesi ise Zarifi'nin de içinde bulunduğu İstanbul'daki tüccar ve bankerlerden oluşan bir konsorsiyumun sağladığı finansmanla gerçekleştirilebildi (Ortabağ, 2018: 23). Ancak Zarifi o günlerde kurucu ortak sıfatıyla müzakerelerinde bulunduğu Bank-ı Osmani'deki iş yoğunluğu nedeniyle tasfiye komisyonundaki bu göreve fazla devam edememiştir.

3.2. Bank-ı Osmani Kurucu Ortaklığı

Bank-ı Dersaadet (Banque de Constantinople) kapandıktan sonra Osmanlı Bankası adıyla kurulması düşünülmüş ve bu banka sağlayacağı kredilerle, bir yandan tarım kesiminin ihtiyaç duyduğu sermayeyi tedarik ederek bu kesimin tefecilere yüksek faizlerle borçlanmalarına mâni olunması, dolayısıyla tarımdan sağlanan hazine gelirlerinin artırılması hedeflenmişti. Ayrıca banka icra edeceği olağan bankacılık faaliyetleriyle ticaretin gelişimine imkân verecek, diğer yandan hükûmetin ihtiyaç duyduğu ödemeler için gerekli parayı kaime basmadan sağlayacaktı. Banka, Dersaadet Bankası'ndan farklı olarak banknot ihraç etme hakkına da sahip olacaktı (Bayraktar, 2002: 77).

Osmanlı Devleti'nin daha çok İngiliz sermayesi kanalıyla borçlanmaya yönelmesinin de etkisiyle, bir İngiliz girişimi olarak Bank-ı Osmani (Ottoman Bank) İngiltere Kralı'nın fermanı ile 1856 yılında kurulmuştur. Banka'nın merkezi Londra'da olmakla beraber, esas iş merkezi İstanbul'da olup, Banka İmparatorluk'un her yerinde, Mısır hariç, şube açmak yetkisine sahip bulunuyordu (Açgüç, 2007: 7).

Kraliçe Victoria tarafından Bank- 1 Osmanî (Ottoman Bank) için verilen Kuruluş Fermanı (Royal Charter), 24 Mayıs 1856

Kaynak: SALT Araştırma, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Koleksiyonu

Bank-1 Osmanî projesinde devlet sermayedar değildi. Mali imkânsızlıklar içerisindeki devlet, banka konusunda yerli ve yabancı sermayedarların projeleri ile ilgilenmeden bu işi doğrudan Meskûkât-ı Şâhâne müdürü Düzoğlu Hoca Mihran'a verdi. Adı geçen kişinin liderliğindeki kurucu hissedarlar heyeti şu isimlerden oluşuyordu: Düzoğlu Hoca Bogos, Hoca Diran, Yağlıkçioğlu Hoca Bedros, Bilezikçioğlu Hoca Mıgırdıç, Jean Pysichari, Allahverdioğlu Hoca Abraham, Hoca Maksud, Tıngıroğlu Hoca Ohannes, David Glavany, Charles Hanson ve Yorgo (George) Zarifi (Eldem, 1999: 24). Bank-1 Osmanî'nin temel görevi Osmanlı para reformunun tam anlamıyla hayata geçirilmesini temin etmektir. Banka bu fonksiyonunu yerine getirmek için para reformu kapsamında piyasadan çekilmesi planlanan ancak bir türlü çekilemeyen meskûkât-ı mağşûşe ile para piyasasında büyük kargaşaya neden olan kaimeleri tedricen piyasadan çekecekti. Zarifi, Hanson ve Glavany dışındaki kurucu hissedarlar heyetinin tamamı Osmanlı uyruklu idi. Heyette yer alan yabancı uyruklu sayısının kesinlikle değiştirilemeyeceği hükme bağlanmıştı. 400.000 keselik banka sermayesinin 60.000 kesesini devlet taahhüt etti. Bankerler ise sermayenin bir kısmını Avrupa piyasalarından, bir kısmını da halka hisse arzı yoluyla temin edeceklerini taahhüt ettiler. Banka sözleşmesi Türkçe ve Fransızca olarak iki nüsha hazırlandı ve birisi Maliye ve Hazine-i Hassa nazırlarınca, diğeri de bankerler tarafından mühürlenerek, karşılıklı mübadele edildi (Hulkiender, 2003: 13). Bank-1 Osmanî'nin 39 maddeden oluşan nizamnamesi Cerîde-i Havâdis gazetesinin 13 Mayıs 1853

tarihli nüshasında yayınlandı. Ayrıca para reformu kapsamında yapacağı işlerle ilgili hükümetle kurucular arasında ayrı bir sözleşme imzalandı. İmtiyaz gereği banka, banknot ihraç yetkisine sahip olmadığı gibi nizamnamesi gereği hükümete kredi de açamayacaktı. Ancak banka daha faaliyetine başlamadan Kırım Savaşı'nın patlak vermesi, hükümeti artan savaş masrafları için banka kurucularına başvurmak zorunda bıraktı. Banka kurucuları da bankaya koyacakları sermayeyi temin edemeden hükümete kaynak sağlamaya çalıştılar. Ancak Avrupa finans piyasalarında savaş nedeniyle durumun kötüleşmesi buradan kaynak sağlayarak bankayı faaliyete geçirmeyi düşünen kurucuların planlarını bozdu. Sermaye bulma amacıyla Trouvè-Chauvel adında bir sermayedarla ilişkiye geçen kurucular gerekli sermayeyi bir türlü temin edemedi. Bu aracının çıkarttığı sorunlar nedeniyle sürüncemede kalan banka imtiyazı kuruculardan geri alınarak Bank-ı Osmanî konusu 1854 yılı sonlarına doğru kapandı. (Akar ve Al, 2015: 285).

Bank-ı Osmani teşebbüsü ile ilgili olarak bir noktanın üzerinde durulması gerekmektedir. Bank-ı Osmani'nin kuruluş müzakereleri devam ederken İzak Kamondo ve Theodore Baltazzi de hükümete banka kurma teklifinde bulundular. Ancak bu ikilinin esas amacı Bank-ı Osmani projesini akamete uğratmak olduğu için Zarifi'nin teşebbüsü ile, Zarifi ve ortakları, hükümete bir iyi niyet jesti göstererek kaime sahiplerine verilen %6'lık faizi %3'e çektiler. Bu uygulama kaimenin değerini düşürse de %3'lük kısım banka tarafından karşılanacak; şayet kaime değer kazanır ve faiz %3'ün altına düşerse de kar bankaya ait olacaktı. Bu uygulamaya Haziran 1854'den itibaren başlandı (Hulkiender, 2003: 13).

3.3. Kırım Savaşının Finansmanı

Kırım Savaşı başladığında Osmanlı hazinesinin durumu iyi değildi. 27 Ağustos 1853 tarihinden 27 Eylül 1855 tarihine kadar hazineye 11.200.000 sterlinlik mali bir yük getiren Kırım Savaşının finansmanında Osmanlı Devleti, hazinenin içine düştüğü sıkıntıyı giderebilmek adına, çeşitli iç ve dış borçlanma yolları ile iane (iane-i cihadiye, iane-i nakdiye, iane-i askeriye, halk ve memurların gönüllü yardımları vb.) usulünü kullanmıştır (Keleş, 2010: 108).

Kırım Savaşı'nın çıkış nedeni, Kutsal Yerler sorununun diplomatik yollardan çözülememesidir. Fransa ile Rusya'nın Osmanlı Devleti toprakları içinde bulunan Kudüs ve çevresindeki Hıristiyanlık için kutsal yerlerin korunması, yönetilmesi ve onarılması konularındaki rekabetinden dolayı ortaya çıkan gerginliği çözebilmek adına Osmanlı Hükümeti, Mayıs 1851 de tarafları memnun etmek için Ortodoks ve Katolik taraflarının kutsal yerlerdeki hak ve imtiyazlarını inceleyip açıklama görevi ile yükümlü bir komisyon kurdu. Müslümanların temsilcisi baş tercüman, Rum Patriği'nin temsilcisi ve Fransa'nınki ise Kudüs konsolosu ile İstanbul elçilik tercümanından ibaretti. Komisyon, elde bulunan vesikaları inceleyerek Fransız iddialarının haklı olduğu sonucuna varmak üzere idi. Fakat Fransız sefiri, karma komisyon görevini tamamlamadan sırf Ortodokslara ait olan üç kutsal yerin tamamının da ortak kullanıma açılmasını teklif etti. Osmanlı hükümeti, Fransa ile bu konuda görüşürken Rus tarafı, Ortodoksların lehine olan statükonun bozulmasını protesto ederek komisyonu terk etti. Osmanlı Hükümeti sadece Türklerden oluşan ikinci bir komisyon kurdu

Rusya, ikinci komisyonun aldığı kararı da beğenmeyerek, itiraz etti. 15 Aralık 1852 tarihinde Rusya'nın isteklerine uygun bir şekilde konu sonuca bağlanmasına rağmen Rusya

gerilimi tırmandırmaya devam etti. Uzun süren diplomasi sürecinde çözülemeyen ve Osmanlı Devleti ile Rusya arasında karşılıklı notalaşmalar ile devam eden Kutsal Yerler Sorununu diplomasiyle çözülemedi (Taşkın, 2007: 23-34).

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki Kutsal Yerler Meselesi'nden dolayı patlak veren bu kriz, Rusya'nın 2 Temmuz 1853'de Memleketeyn (Eflak-Boğdan) topraklarını işgal etmesiyle yeni bir boyut kazandı. Osmanlı Devleti, Rusya'nın Memleketeyn topraklarını boşaltmamasını savaş sebebi sayarak, 4 Ekim 1853'de savaş ilan etti. Fakat hazinenin içinde bulunduğu durum herkes tarafından biliniyordu. Savaş masraflarının nasıl karşılanacağı uzun zamandır devlet adamları arasında müzakere edilmekte, hatta daha savaş ilan edilmeden önce yapılan toplantılarda çözüm yolları aranmaktaydı (Keleş, 2010: 109).

Banka müessislerinden, yapılan anlaşmalara rağmen yeterince finansal destek sağlanamayınca, mali sıkıntıları çözmek adına evrak-ı nakdiye çıkarma, kaime basma gibi iç borçlanma yöntemleri denendi. Baron Rothschild'in Avrupa piyasalarından da borç bulamaması üzerine boyunca 3 Nisan 1854 - 28 Haziran 1855 tarihleri arasında toplamda 856.250 liralık ordu kaimesi piyasaya sürüldü. Ayrıca Haziran 1854'de tedavül süresi üç yıl olan 1.350.000 liralık esham-ı mümtaze piyasaya sürüldü. Başvurulan iç borçlanma yöntemlerinden birisi de Galata Bankerlerinden borç almaydı. Galata bankerleri oldukça fahiş faiz hadleriyle çalışıyorlardı. Avrupa piyasasında faizlerin %4-6 arasında olduğu bir dönemde %12'ler civarında yıllık faiz uyguluyorlardı. Mali konularda sıkışan Osmanlı Devleti kısa vadeli çözüm adına Galata Bankerlerine borçlanıyordu. Bu kapsamda Bank-ı Osmani'yi kurma çalışmalarını yürüten Galata Bankerlerinden 90.000 kese akçe borç alınması için müracaat edilmişti. Alınan borcun 6 ayda 15.000 keselik taksitler halinde ödenmesi ve yıllık %10 faiz uygulanmasına karar verildi. Karşılık olarak ise Haziran 1854'den itibaren başlamak üzere aşar bedeli veya sarrafın müteahhit olduğu emvalden ödenmesine karar verildi. Bank-ı Osmani'yi kurucu ortaklarından Yorgo (George) Zarifi ve sarraf arkadaşları önce 75.000 lira olan borç antlaşmasını 125.000 liraya çıkartmışlardır. Osmanlı Devleti, Galata Bankerlerine 1854 senesinde Mısır Eyaleti'nin vergi gelirlerini garanti göstererek 60.000 kese borç alınması hususunda bir kontrato müsveddesi hazırlatarak Meclis-i Meşveret'e sundu (Keleş, 2010: 111).

3.4. Société Générale de L'Empire Ottomane (Osmanlı İmparatorluğu Genel Ortaklığı) ve Midilli Bankası

Société Générale de L'Empire Ottomane şirketi 10 Ekim 1864 tarihinde idare merkezi İstanbul'da ve 30 yıl süreli olmak üzere 2 milyon Sterlin sermaye ile kurulmuştur. Aslında bir banka olan bu Şirketin kurucuları Osmanlı Şahane Bankası ile A.Baltacı, Christaki Zografos, Boghos Mısıroğlu, A.A.Ralli, J.Camondo ve Ortakları, Zafiropulo ve Zarifi, Oppenheim, Alberti ve Ortakları, Sulsbach, Fruling ve Grochen, Stern Kardeşler, Bischoffsheim ve Goldschmidt adlı banker ve sarraflardır.

Şirket Hükûmete kısa vadeli kredi açmak, iç istikraz akdetmek veya iç istikrazlara katılmak ve yerel idarelerde esnaf dernekleri ile iç borç sözleşmeleri yapmak yetkisine sahip olup, dış borçlanmalarla ilgili işlemlere taraf olamayacaktır. Bu bankanın hisse senetlerinin bir bölümü de İstanbul ve Londra'da halka arz edilmiş ve büyük ilgi görmüştür. Bu şirket 1893 yılında tasfiye edilmiştir (Özdemir, 2009: 37).

Midilli Bankası 1891 yılında o devirde İstanbul'un en önemli bankeri olan ve Padişah Abdülhamid 'in mali danışmanı olduğu söylenen Zarifi ile Midilli'deki Rum ve Türk iş adamları tarafından kurulmuştur. Bu bankanın özelliği de o devirde kurulan diğer bazı bankalar gibi, bankacılık işlemleri yanı sıra mültezimlik de yapmak idi. Bankanın merkezi İstanbul'da idi. Midilli, İzmir, İskenderiye, Selanik, Atina'da birer şubesi ve Dikili, Nazilli, Söke, Ayvalık, Atosdağı, Sakız adası, Plumari ve Ayasoo'da büroları vardı. Bankanın sermayesi 1894 yılında 6 milyon Frank idi. Banka, gemicilik işleri ile Ereğli Kömür madenlerinin işletmesine de iştirakçi bulunuyordu (Özdemir, 2009: 40).

4. ZARİFİ'NİN OSMANLI HANEDANI İLE OLAN YAKIN İLİŞKİLERİ

Zarifi'nin Galata Bankerliği dönemi Abdülmecid, Abdülaziz, V. Murad ve II. Abdülhamit'in padişahlık dönemlerine rast gelmektedir. Bunların içerisinde II. Abdülhamit ile şehzadelik dönemlerinden itibaren başlayan dostluğu ve yakın ilişkileri çok özeldir. II. Abdülhamit'in cülus-u hümayun yıldönümü törenlerine, padişah tarafından bizzat davet edilmesine ve kendisinin de çok istemesine rağmen sağlık sorunları sebebiyle İsviçre'den gelememiş ve telgraf çekmek zorunda kalmıştır.

Öncelikle şunu belirtmek isteriz ki, hayatının büyük kısmını ve ticari yaşamının da neredeyse tamamını Osmanlı Devleti sınırları içerisinde geçirmesine rağmen hiçbir zaman Osmanlı vatandaşı olmamıştır. Edirne Barış antlaşması Türk vatandaşlığına geçmeleri şartıyla Yunan İsyanı sırasında kaçan Rumların İstanbul'a dönmesine izin verdiği halde Yorgo Zarifi, Nafplio'da elde ettiği Yunan vatandaşlığını bırakmaz. Hatta onun bu konudaki ısrarını II. Abdülhamit'in de yenemediğini ve bu yüzden Zarifi'ye kırıldığını yine Yorgo L. Zarifi'nin hatıratından anlıyoruz (Zarifi, 2005: 70):

“Sultan sık sık dedeme:

“Reaya ol seni vezir yapacağım” demektedir. Fakat dedem Yunan vatandaşlığından vazgeçmeyi asla istememektedir.”

Zarifi'nin Sultan Abdülhamid'le şehzadelik dönemlerinden itibaren kurduğu ilişki Zarifi'yi Galata Bankerleri arasında en kritik şahsiyet haline getirmiştir. Nitekim Kırım Savaşının finansmanına yaptığı katkılar, Rusların İstanbul'a girmemeleri için istenen tazminatın verilmesinde Osmanlı Devleti'nin yanında olduğunu ilk açıklayan kişi olması Zarifi'yi Osmanlı Hükümeti açısından değerli bir şahsiyet kılmıştır. Zarifi'nin Padişahla olan ilişkileri dostluktan çok karşılıklı çıkarlar üzerine bina edilmişti. Zira padişah, Zarifi gibi bir bankerle olan yakın ilişkisi sayesinde Hazinesi tam takır olan ve yurt dışından da kredi bulamayan bir devletin savaş harcamalarını finanse etme imkânı bulmuştu. Özellikle II. Abdülhamit'in şehzadelik döneminden itibaren maaşını yönetmesi, padişahın kendisine finansman sağlaması ve yatırım danışmanlığı yapması nedeniyle Yıldız Sarayı ile ilişkisi oldukça ileri seviyeydi. Bu ilişkilerin Zarifi açısından sonucu ise çok ciddi bir servet edinmek olmuştu (Akan, 2014: 47).

Zarifi, Sultan Abdülaziz döneminden itibaren başta Şirket-i Umumi olmak üzere pek çok şirketin kurucusu veya ortağı olarak devletin finansmanında önemli bir rol üstlenmişti.

Abdülmeccid, Abdülaziz ve V. Murad ile olan ilişkileri hakkında II. Abdülhamit ile olan ilişkileri kadar bilgi yoktur. Kaldı ki II Abdülhamit ile şehzadeligi döneminde nasıl tanıştığı hakkında da tam bilgi sahibi değiliz. Veliyaht V. Murad olduğu için kimse Şehzade Abdülhamid'in sultan olacağını beklemiyordu. Hulkiender, devletin iktisadi ve mali bunalım nedeniyle maaşlarını ödeyememesi nedeniyle Abdülhamid Efendi'nin de sarraflara maaş kırdırmak zorunda kalması nedeniyle tanışmış olabileceğine dair bir ihtimali ifade eder. Sultan Abdülaziz'in tahta çıktığı günlerde devlet içinde bulunduğu sıkıntı nedeniyle Murad ve Reşad Efendilerin maaşları üç ila sekiz ay arasında, Abdülhamid Efendinin ki ise altı ay kadar tedahülde kalmıştı (Hulkiender, 2003: 93). Yorgo L. Zarifi hatıratında Zarifi'nin Şehzade Abdülhamid ile tamamen şans eseri tanıştığını ve kendisini çok samimi bulduğunu ifade eder. Zarifi, büyük serveti olan ancak danışmanlarının kötü yönetimi neticesinde borç içerisinde kalan şehzade Abdülhamid'e şahsi borç vermiş, maaşını iskonto etmiş, kalan miktarı işletmiş ve sonuçta II. Abdülhamid hatırı sayılır bir servet sahibi olmuştu (Zarifi, 2005: 75):

“Hamid gözündeki kahramana dönuşen bu insana şükran duygularını ve sevgisini nasıl ifade edeceğini bilememektedir. Bu coşkuyla onu “babam” diye çağırmağa başlar. Dedem eğer bir gün şans yüzüne gülerse Türkiye'nin onun asası altında ileri ve refah dolu günler göreceğine emindir. Hamid 1876'da tahta geçer. Dedem hayal ettiği altın çağın hemen başlayacağını zanneder. Türkiye tarihinde ilk kez mutlakiyetçi bir hükümdar Anayasa ilan eder. Fakat trajik olaylar birbirini kovalar. En önemlisi Osmanlı Rus savaşı ve ortaya çıkan rezil koşullardır. Hayal kırıklığına uğramış olan Abdülhamid, halka verdiği özgürlükleri daha büyük kötülöklere sebebiyet vereceği fikriyle geri alır. Dedemle olan ilişkileri Türk milleti için hoş olmayan bu olaylardan etkilenmez.”

Zarifi-Abdülhamid Efendi ilişkisine ait ilk belge 1866 yılına aittir. Bu belge de 2492 kese Abdülhamid Efendi'nin Zarifi'ye borcu olduğu ifade edilmektedir. Maaşı bu meblağı ödemeye yetmeyince Sultan Abdülaziz tarafından bu paranın Hazineden ödenmesi emredildi. Bu borç Edirne Vilayetinin 1866 yılı gelirleri üzerine çıkarılacak havalelerle 1867 yılından itibaren aylık 100.000 kuruşluk taksitler halinde ödenecekti. II. Abdülhamid'in Mabeyn başkatipliğini yapan Tahsin Paşa, padişahın şehzadeligi döneminde maaşını %25 iskonto ile kırdırıldığını ve kalanını da şehzadeye cari hesap açarak faiz işlettiğini, emlak ve akarlarından elde edilen gelirleri yönettiğini, borsayla (hava oyunları¹⁰) ifade etmektedir. Bu nedenle Abdülhamid Efendi, Zarifi'yi sık sık bizzat misafir eder veya Galata'daki bankasında görüşürdü (Hulkiender, 2003: 94).

Chirstaki Zografos'a (1820-1898) rehin edilen Sultan Abdülaziz'e ait nakit ve mücevherlerin yeni bir darbeye istimal edilmemesi ve asıl sahibi olan Abdülaziz ailesi adına bir dava açıldı. Zografos'un elindeki sözleşmeye göre borcun vadesi 27 Ağustos 1877'de doluyor ve Zagrofos mücevherleri satışa çıkarma hakkına sahip oluyordu. 225.000 sterlin civarındaki borcu kapatmak için Hazine aracılığı ile yeni bir istikraz yapmaya karar verdi. Bu noktada Zarifi devreye girerek padişaha kefil oldu ve Zografos'un alacaklarına karşılık hazine-i hassaya ait bazı çiftlik ve gayri menkullerin on iki yıllık gelirleri bedelsiz olarak kendisine satıldı. Gayrimenkullerin bedeli beş sene zarfında işleyecek %7 faizi ile beraber Zografos'a ödenecekti. Zarifi bu borcun ödeneceğini taahhüt etti (Hulkiender, 2003: 105).

¹⁰ Vadeli ve türev borsa işlemleri; kaldıraçlı işlemler

Galata Bankeri Zarifi'nin ilginç projelerinden bir tanesi de Berlin Kongresinin yapıldığı günlerde Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ı tek çatı altında birleştirilmesiydi. Buna göre Yunanistan Osmanlı Devleti hakimiyetinde özerk bir krallık olacak, Teselya, Epir ve Makedonya bu krallığa bağlanacaktı. Hatta Zarifi bu konuda Yunan kralı George'nin tahttan indirilmesi hususunda İngiltere'nin desteğini alabilmek için konuyu İngiliz Elçisi Henri Layard'a bile açtı. Ancak Sultan Abdülhamid projeyi tamamen reddetti. Bir başka ilginç şey de Zarifi'nin Selanik vilayetine bağlı Pravişte gölü ve bataklığının kurutulması için çıkılan ihaleye girerek, bu ihaleyi kazanmasıydı. Ancak bataklığın bulunduğu arazide Bulgar eşkıyalarının yoğun şekilde faaliyet gösterdikleri, bu nedenle de böyle karışık bir bölgenin asayiş temin edilinceye kadar yabancı uyruklu birine terk edilmesinin doğru olmayacağı Mabeyn tarafından diplomatik bir dil ile belirtilerek imtiyaz verilmedi. Bu durum Zarifi'nin gizli niyetlerini gerçekleştirmesine de bir bakıma engel oldu diyebiliriz. Çünkü ihalesine katıldığı bu bataklık Yunanistan'ın topraklarına dahil etmek istediği Teselya ve Epir'de bulunuyordu (Hulkiender, 2003: 107).

II. Abdülhamid'in Zarifi'ye gösterdiği ilgi ve alaka konusunda 16.04.1881'de İngiliz Globe Gazetesi'nde Yorgo Zarifi hakkında şu satırlar yazılmıştır:

“Söylentilere göre beyaz saçlı arkadaşına saygı gösteren Sultan, sadece mali konularda ve yeniliklerde değil, Yunan sorununda da Bay Zarifi'nin tavsiyelerine kulak veriyor ve Avrupa'daki barış, şüphesiz ki büyük bir ölçüde, Yorgo Zarifi'den kaynaklanıyor.”

Yorgo L. Zarifi hatıratında dedesiyle sultan arasındaki bu güven ilişkisinin onur verici olduğunu; ancak bunun hareketlerini ve faaliyetlerini sürekli kontrol altında tuttuğunu belirtir. Zarifi'nin saygınlığı arttıkça onu çekemeyenler de ortaya çıkar. Bununla beraber Sultan'ın karakteri de değişir ve çevresindekiler onun zaaflarından yararlanırlar. Bunlardan bir tanesi de Sultan'ın başhekimi Spiridon Mavrogenis'tir. Zarifi'nin seyahatlerinin Sultana komplo için yapıldığını iddia eder. Zarifi'nin bir defasında sultanın iznini beklemeden yurt dışına çıkması üzerine Mavrogenis “Zarifi'nin hain olduğunu söylemekte haklıyım” der. Aralarına bir soğukluk girer. Sultan ona olan güvenini kaybeder (Akan, 2014: 48). Ancak, Sultan II. Abdülhamid, yine de Zarifi'yi unutmaz, sağlık sorunları nedeniyle İsviçre'ye gitmesinden sonra da telgraflaşmalar devam eder. II. Abdülhamid, Zarifi'nin vefatı sonrasında, taziye için evine bizzat iki şehzadesini gönderecek kadar kendisine değer vermiştir. Bu durumun Zarifi ailesi tarafından da büyük takdirle yad edildiğini Y.L. Zarifi'nin hatıratından anlıyoruz.

6. SONUÇ

George (Yorgo) Zarifi, bilebildiğimiz kadarıyla, 13 Ocak 1853 yılında Dersaadet Bankasının (Banque de Constantinople) tasfiye komisyonuna atanmasıyla başlayan ve sağlık sorunları nedeniyle işlerini büyük oğlu Leonidas'a devretmek zorunda kaldığı 1881 yılına kadar devam eden, yaklaşık 28 yıllık bankerlik kariyeri boyunca Osmanlı Devleti'ni fonlayan en önemli banker olarak ifade edersek abartmış olmayız. Çünkü Osmanlı Devleti'nin fonlanmasında lider bankerlerden birisi olmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin Galata Bankerleri aracılığıyla gerçekleştirdiği tüm finansmanlarda da her zaman belirleyici ve kilit faktör olmuştur. Sultan Abdülaziz ile birlikte Osmanlı Devleti'nin finansmanında önemli bir

rol oynamaya başlayan Zarifi, şehzadelikten itibaren tanıdığı ve şahsi servetini yönettiği Sultan Abdülhamid'in padişahlığı ile birlikte en önemli Galata bankeri haline geldi. Avrupa ile "yakın ilişkileri" sayesinde, Osmanlı Devleti'nin hazinesinin tam takır olduğu zor zamanlarında, Kırım Savaşı'nın finansmanı gibi kritik konularda Osmanlı Devleti'ni fonladı. Gerçi talep ettiği yüksek faiz ve komisyonlar zaman zaman padişahı bile rahatsız etti ancak Osmanlı Devleti Zarifi sayesinde, doğrudan veya dolaylı olarak, finansman problemini hep bir şekilde halletti. Zarifi finans faaliyetlerinin tam olarak ne zaman başladığını bilemiyoruz. Bankerlik, Zarifi'ye inanılmaz bir servet kazandırdı.

Zarifi, II. Abdülhamid ile tanışmasını tamamen tesadüf olarak ifade etse de II. Abdülhamid'e şehzadeligi döneminde yapmış olduğu finansörlük, servet yönetimi, yatırım danışmanlığı gibi hizmetleri nedeniyle güvenini fazlasıyla elde etmiş olması bir anda Zarifi'yi gerek Galata Bankerleri gerekse Avrupa nezdinde bir anda en kritik kişi haline getirdi. Hatta Galata Bankerleri ifadesinin bile Zarifi'nin bu etkisi nedeniyle ortaya çıktığı bile ifade edilmiştir. Sonrasında Abdülhamid'in, Abdülaziz'in mücevherleri gibi meselelerdeki sıkıntılarının çözümünde, Avrupa ile ilişkilerini kullanarak, çözümler üretmesi, Zarifi'yi Osmanlı Devleti için çok stratejik bir şahsiyet haline getirmiştir. Şirket-i Umumi, Tütün Rejisi, Duyun-u Umumiye gibi kilit kurumların oluşumunda kritik roller oynamıştır.

Zarifi, Sultan II. Abdülhamid gibi bir padişahın Osmanlı tebaasına geçme konusundaki ısrarlı ricalarını, kibarca reddedecek kadar da Yunanlı kimliğine düşkün birisiydi. Osmanlı Devleti'ni fonlarken, bir yandan genç Yunanistan'ı da fonluyordu. Ama Yunanistan'ın iflasını ilan etmesi Zarifi'yi güç duruma düşürdü ve bu konudaki kırgınlığı hiç geçmedi. Zarifi'nin bu ulus kimliği tarafına dair Osmanlı Devleti'ne karşı aleni takındığı veya Devlet tarafından tespit edilebilmiş bir faaliyetine kayıtlarda göremiyoruz. Ancak Yunanistan'ı Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir krallık haline getirme teşebbüsü Sultan II. Abdülhamid tarafından net bir şekilde reddedildiği gibi zamanın sadrazamı da bu konuda uyarılarak ilgili olabilecek yemek davetlerine katılmaması gerektiği net bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca Selanik vilayetine bağlı Pravişte gölü ve bataklığının kurutulması için çıkılan ihaleyi kazanması nedeniyle verilmesi gereken imtiyaz, bölgenin hassasiyeti nedeniyle yabancı uyruklu birine terk edilmesinin doğru olmayacağı endişesiyle, verilmemiştir. Zarifi'nin bu ilginç girişim ve projeleri aslında Zarifi'nin gizli bazı niyetleri olduğunu da ihsas etmektedir.

Ülkeleri fonlayan, Osmanlı Devleti'nin bir dönemine damgasını vurmuş, Yunanistan'ının şekillenmesinde etkileri oldukça fazla olan, İngiltere başta olmak üzere döneminin Avrupa devletleri ve finans dünyası ile ilişkileri mükemmel olan, vefatı sonrası cenaze törenine Avrupa'nın dört bir yanından en üst düzeyde katılımın olduğu bu kadar etkili ve önemli bir şahsiyet hakkında çok az kaynak ve akademik çalışma olması da bir diğer ilginç noktadır. Buradan tüm araştırmacı meslektaşlarımızın bu konunun üzerine giderek akademik araştırmalar yapmalarında önemli faydalar bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akan, Seriyye (2014). “Osmanlı Rum Bankeri Yorgo Zarifi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, (246), 43-51,
- Akar, Şevket Kâmil, Al, Hüseyin. (2015). “Osmanlı Dönemi İstanbul'unda Finans”, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Cilt VI-İktisat, Ulaşım ve Haberleşme*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. (260-293)
- Akgüç, Öztin. (2007). “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36), 6-17. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mufad/issue/35607/395617>
- Al, Hüseyin (1997). *Tanzimat Dönemi Bankacılık Teşebbüsleri (1840-1852)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı.
- Bayraktar, Kaya (2002). “Osmanlı Bankasının Kuruluşu”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 71-88.
- Eldem, Edhem (1999). *A History of the Ottoman Bank*. İstanbul: Ottoman Bank Historical Research Center.
- Hulkiender, Murat (2003). *Bir Galata Bankerinin Portresi George Zarifi 1806-1884*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, ss.1-148.
- Keleş, Erdoğan. (2011). Kırım Savaşı'nın (1853-1856) Finansmanı ve Buna Dair Bir Defterin Değerlendirmesi. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi-OTAM*, (108-141).
- La Moniteur Oriental (1884), *Daily in English and French Gazette*, nr. ss.313-317, İstanbul. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/129336>
- Oban Çakıcıoğlu, Raziye. (2007). “Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 337-356.
- Ortabağ, Erol. (2018). *Osmanlı İmparatorluğunda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 326, İstanbul.
- Özdemir, Biltekin. (2009). *Osmanlı Devleti Dış Borçları 1854-1954 Döneminde Yüzyıl Süren Boyunduruk, 1854-1914 Borçlanmaları Galata Bankerleri ve Osmanlı Bankası Duyun-u Umumiye İdaresi Türkiye Cumhuriyeti'nin Kabul Ettiği Osmanlı Devlet Borçları*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2010/403, Ankara.
- Özdemir, Yavuz, Çiydem, Erol. (2017) “Osmanlı Coğrafyasında İlk Devrimci Örgüt: “Philiki Etery”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (14), Aralık, 25-45.
- Pamuk, Şevket. (2008). *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Sarısr, Serdar. (2011). Yunanistan'ın Ekonomik ve Siyasî Hayatına Yön Veren Anadolu Kökenli Bazı Sermaye Sahipleri, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30 (49), 183-204.
- Taşkın, Figen. (2007). *Kırım Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu'na Ekonomik Etkileri ve İaşe Sorunu*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
- Toprak, Serap. (2011). “1821 Mora İsyanı”, *Tarihin Peşinde, uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2011, Sayı: 6, ss.317-328.
- Turan, Şerafettin (1994). Edirne Antlaşması, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:10, ss.42-43 Türk Dil Kurumu Sözlüğü; <https://sozluk.gov.tr>
- Zarifi, Yorgo L. (2005), (çev. Karin Skotiniyadis) *Hatıralarım-Kaybolan Bir Dünya İstanbul 1800-1920*, Literatür Yayınları, İstanbul, ss.1-477.

https://en.wikipedia.org/wiki/Georgios_Zariphis#/media/File:Georgios_Zarifis_1881.jpg, Eriřim tarihi:
14.08.2021.